

Силабус
навчальної дисципліни
«Сучасна українська мова (Розділи: Лексикологія.
Фразеологія. Лексикографія)»
2020-2021 навчальний рік

Освітня програма «Середня освіта (українська мова і література). Англійська мова»
Спеціальність 014 Середня освіта Предметна спеціальність: 014.01 українська мова і література

Галузь знань 01 Освіта /Педагогіка

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Статус дисципліни обов'язкова

Викладач	Валентина ЮНОСОВА
Посилання на сайт	http://bdpu.org/faculties/ffsk/structure-ffsk/kaf-ukr-mova/composition-kaf-ukr-mova/yunosova/
Контактний тел.	0665323492
Е-mail викладача:	yunosova@i.ua
Графік консультацій	четвер, 11.10-12.25, ауд. 205, корпус БДПУ 56

Обсяг курсу на поточний навчальний рік:

Кількість кредитів / годин	Форма навчання	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Звітність
4/120 год.	очна (денна)	20	20	80	екзамен
	заочна (дистанційна)	6	4	110	екзамен

Семестр: весняний

Мова навчання: українська

Ключові слова: сучасна українська мова, лексикологія, фразеологія, лексикографія, лексичні норми, словник

Мета та предмет курсу:

Метою викладання навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова (Розділи: Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія)» є дати студентам глибокі наукові знання про семантичну структуру слова, системні відношення між словами, їх стилістичну диференціацію, а також словниковий склад мови, фразеологічні сполучення та різні типи лексикографічних праць.

Основними завданнями вивчення дисципліни дисципліни «Сучасна українська літературна мова (Розділи: Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія)» є:

- засвоєння студентами теоретичних знань з таких розділів мовознавчої науки, як лексикологія, фразеологія, лексикографія;

- вироблення у студентів навичок аналізу мовних одиниць, умінь застосовувати набуті знання на практиці;
- ознайомлення студентів з дискусійними питаннями сучасної мовознавчої науки; підвищення культури усного та писемного мовлення студентів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент буде **знати**:

- сутність лексики української мови як системи;
- лексичні норми сучасної української літературної мови;
- ознаки фразеологічних словосполучень, їхні типи, стилістичні особливості;
- різні види лексикографічних видань.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент буде **вміти**:

- 1) давати визначення основних понять;
- 2) розпізнавати та дотримуватися норм літературної мови, принципів уживання різних слів (синонімів, антонімів, омонімів, паронімів тощо);
- 3) правильно використовувати фразеологізми в мовленні;
- 4) користуватися різними видами словників;
- 5) редагувати тексти з лексичними помилками, аргументовано висловлюючи свої думки.

Компетентності та програмні результати навчання:

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач	Програмні результати навчання
---	----------------------------------

<p>ІК. Бакалавр (рівень 7): здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі середньої освіти або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів освітніх наук, і характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації освітнього процесу в основній середній школі.</p> <p>ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК 8. Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК 10. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.</p> <p>ФК 5. Здатність використовувати досягнення сучасної науки в галузі теорії та історії української й англійської мов, теорії та історії української літератури в закладах середньої освіти, практиці навчання української й англійської мов і викладання української літератури.</p> <p>ФК 6. Здатність вільно володіти українською мовою, адекватно використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетентності в процесі фахової і міжособистісної комунікації, володіти різними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах.</p> <p>ФК 8. Здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній та письмовій формах українською та англійською мовами, володіти методикою розвитку мовлення учнів у процесі говоріння й підготовки творчих робіт.</p> <p>ФК 10. Здатність інтерпретувати й зіставляти мовні та літературні явища, використовувати різні методи й методики аналізу тексту.</p>	<p>ПРЗ 1. Знає сучасні філологічні й дидактичні засади навчання української мови.</p> <p>ПРЗ 2. Обізнаний із елементами теоретичного й експериментального (пробного) дослідження в професійній сфері та методами їхньої реалізації.</p> <p>ПРЗ 3. Знає основні функції й закони розвитку мови як суспільного явища, різномірну (системну) організацію української мови та її норми, особливості використання мовних одиниць у певному контексті, мовний дискурс художньої літератури й сучасності.</p> <p>ПРУ 1. Уміє працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами (зокрема цифровими), видобувати, обробляти й систематизувати інформацію, використовувати її в освітньому процесі.</p> <p>ПРУ 2. Володіє комунікативною мовленнєвою компетентністю з української й англійської мов (лінгвістичний, соціокультурний, прагматичний компоненти відповідно до загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти), здатний удосконалювати й підвищувати власний компетентнісний рівень.</p> <p>ПРУ 5. Порівнює мовні та літературні факти, явища, визначає їхні подібності й відмінності.</p> <p>ПРУ 7. Володіє основами професійної культури, має здатність створювати й редагувати тексти фахового змісту.</p> <p>ПРК 2. Ефективно спілкується в науково-навчальній, соціально-культурній та офіційно-ділових сферах; виступає перед аудиторією, бере участь у дискусіях, обстоює власну думку (позицію), дотримується культури поведінки й мовленнєвого спілкування.</p>
--	--

Зміст курсу:

Модуль 1

Змістовий модуль 1. Предмет лексикології. Слово і його лексичне значення

Тема 1. Лексикологія як учення про слово в лексичній системі мови. Слово в лексико-семантичній системі мови. Українська лексикологія як учення про лексичне значення слова та лексичну систему сучасної української літературної мови. Предмет лексикології. Лексика і лексикологія. Слово як лексична одиниця мови. Ознаки слова як мовної одиниці. Поняття лексеми. Природа лексичного значення слова. Денотат. Конотат. Знакова природа слова.

Тема 2. Основні типи лексичних значень. Багатозначність слів. Омонімія. Паронімія Однозначні і багатозначні слова. Пряме і переносне значення слів. Метафора. Метонімія. Синекдоха. Зміни в лексичному значенні слова. Омоніми, їх відмінність від багатозначних слів. Омоніми повні й часткові. Різновиди лексичних омонімів: омоформи; омофони; омографи. Походження омонімів. Стилїстична роль омонімів. Пароніми. Стилїстична роль паронімів.

Змістовий модуль 2. Антонімія. Синонімія

Тема 3. Антоніми в українській мові. Природа антонімічних зв'язків між словами. Семантичні основи антонімічного протиставлення лексем. Класифікація антонімів: структурна та семантична. Контрарна та комплементарна типи протилежності. Постійні (загальнономвні) та контекстуальні антоніми. Стилїстичні функції антонімів. Антитеза. Оксюморон.

Тема 4. Синоніми в українській мові. Синоніми, їх ознаки. Класифікація й характеристика синонімів. Синонімічний ряд, його склад. Постійні, або вільні, та контекстуальні синоніми. Абсолютні синоніми, або лексичні дублети. Перифрази й евфемізми як різновиди синонімів. Джерело походження синонімів. Стилїстична роль синонімів.

Модуль 2

Змістовий модуль 3. Лексика української мови з погляду її походження

Тема 5. Споконвічна українська лексика. Запозичення зі слов'янських мов. Основні лексичні шари української літературної мови за походженням; соціально-історична їх зумовленість. Споконвічна українська лексика (спільнослов'янська, спільносхіднослов'янська, власне українська). Найважливіші фонетичні і словотворчі ознаки власне українських слів. Запозичення із старослов'янської (фонетичні, морфологічні і семантичні ознаки старослов'янізмів), з російської та білоруської мов. Українсько-російські мовні контакти. Лексичні запозичення з польської мови (полонізми).

Змістовий модуль 4. Запозичення з неслов'янських мов

Тема 6. Неслов'янські лексичні запозичення у складі української мови.

Запозичення з грецької і латинської мов. Інтернаціональна лексика. Запозичення із західноєвропейських мов. Тюркізми. Українські слова в інших мовах. Шляхи збагачення словникового складу української літературної мови. Фонетичне і морфологічне освоєння іншомовних слів. Лексичні кальки.

Модуль 3

Змістовий модуль 5. Лексика української мови з погляду її активного і пасивного вживання та зі стилїстичного погляду

Тема 7. Активна і пасивна лексика. Склад української лексики з погляду сфер уживання. Лексика сучасної української літературної мови з погляду виділення в ній активних і пасивних шарів, елементів нового і старого. Історизми та архаїзми, їх стилістична роль. Неологізми. Художні неологізми, їх стилістичне використання. Лексика загальнонавчана, суспільно-політична, специфічно-побутова, виробничо-професійна, наукова (загальнонаукова і галузева, термінологічна), офіційно-ділова. Емоційна лексика. Просторічні слова.

Змістовий модуль 6. Лексика загальнонародного вживання та лексика обмеженого функціонування

Тема 8. Діалектизми та жаргонізми в складі української лексики. Територіальні діалектизми: власне лексичні діалектизми; етнографічні діалектизми; словотворчі діалектизми; семантичні діалектизми. Соціальні діалектизми: арготизми; жаргонізми. Стилiстичне використання соціальних діалектизмів, важливість боротьби з засміченням ними літературної мови. Видатні українські письменники та мовознавці про культуру української мови.

Модуль 4

Змістовий модуль 7. Фразеологія

Тема 9. Фразеологізми в українській мові. Українська фразеологія як наука про систему стійких словосполучень (фразеологізмів, або фразем). Основні типологічні ознаки фразеологізмів. Класифікація фразеологізмів: семантична; жанрова. Структура фразеологічних одиниць. Джерела української фразеології. Вияв в українських ідіомах національної специфіки мови. Лексико-фразеологічні зміни фразеологічних одиниць: скорочення лексичного складу, заміна одного компонента іншим, розширення і звуження обсягу значень, зміна ступеня семантичної злитості компонентів.

Змістовий модуль 8. Лексикографія

Тема 10. Українська лексикографія як теорія і практика укладання словників української мови. Загальні відомості про словники. Зародження і розвиток української лексикографії. Українська лексикографія у дореволюційний період. Розвиток української лексикографії після 1917р. Словники лінгвістичні і енциклопедичні. Лінгвістичні словники: перекладні, тлумачні, термінологічні, етимологічні, історичні, орфографічні, словники наголосів, іншомовних слів, фразеологічні, діалектологічні, словники мови окремих письменників та ін. Енциклопедичні словники.

Методи навчання: словесні (лекція, бесіда, навчальна дискусія), наочні (спостереження, ілюстрування), практичні (вправи різних типів, комплексні контрольні завдання), індивідуальна дослідницька робота студентів.

Політика курсу (особливості проведення навчальних занять): від студента очікується здатність відповідати на питання за вивченим матеріалом, обговорення дискусійних питань, виконання практичних завдань, самостійної роботи.

Технічне й програмне забезпечення/обладнання, наочність: персональний комп'ютер, проєктор, екран / інтерактивна дошка.

Система оцінювання та вимоги:

Оцінювання знань студентів здійснюється на основі результатів поточного та підсумкового контролів. Підсумкова оцінка є сумою балів, набраних за весь курс навчання та під час екзамену (50+50=100), і вираховується за національною шкалою та шкалою ЄКТС.

Поточний контроль здійснюється під час практичних занять. При оцінюванні на практичних заняттях враховується активна участь студентів у занятті, здатність відповідати

на питання за вивченим матеріалом, обговорення дискусійних питань, виконання практичних завдань, самостійної роботи.

Підсумковий контроль відбувається у формі екзамену, який складається з двох теоретичних питань та одного практичного завдання.

Таблиця 1. Максимальна вага поточного та підсумкового контролю у балах

Вид контролю	Максимальна вага поточного та підсумкового контролю у балах	Частина підсумкової оцінки у балах	Підсумкова оцінка
Поточний контроль		50	100
Практичні заняття	30		
Самостійна робота	20		
Підсумковий контроль		50	
Екзамен	50		

Таблиця 2. Розподіл набраних студентом балів під час поточного контролю

Види робіт	Кількість набраних балів						
	незадовільно		задовільно		добре		відмінно
	1-17	18-25	26-29	30-32	33-39	40-45	46-50
	F	FX	E	D	C	B	A
	не зараховано		зараховано				
Практичне заняття 1	1,1	1,5	1,8	2	2,4	2,8	3
Практичне заняття 2	1,1	1,5	1,8	2	2,4	2,8	3
Практичне заняття 3	1,1	1,5	1,8	2	2,4	2,8	3
Практичне заняття 4	1,1	1,5	1,8	2	2,4	2,8	3
Практичне заняття 5	1,1	1,5	1,8	2	2,4	2,8	3
Практичне заняття 6	1,1	1,5	1,8	2	2,4	2,8	3
Практичне заняття 7	1,1	1,5	1,8	2	2,4	2,8	3
Практичне заняття 8	1,1	1,5	1,8	2	2,4	2,8	3
Практичне заняття 9	1,1	1,5	1,8	2	2,4	2,8	3
Практичне заняття 10	1,1	1,5	1,8	2	2,4	2,8	3
Всього	11	15	18	20	24	28	30
Самостійна робота. Модуль 1.	1,5	2,5	2,75	3	3,75	4,25	5
Самостійна робота. Модуль 2.	1,5	2,5	2,75	3	3,75	4,25	5
Самостійна робота. Модуль 3.	1,5	2,5	2,75	3	3,75	4,25	5

Самостійна робота. Модуль 4.	1,5	2,5	2,75	3	3,75	4,25	5
Всього	6	10	11	12	15	17	20
Разом максимальна кількість набраних балів	17	25	29	32	39	45	50

Таблиця 3. Розподіл набраних студентом балів під час підсумкового контролю

Види робіт	Кількість набраних балів						
	незадовільно		задовільно		добре		відмінн о
	1-17	18-24	25-28	29-32	33-38	39-44	45-50
	F	FX	E	D	C	B	A
I теоретичне питання	5,6	8	9,3	10,6	12,6	14,6	16,6
II теоретичне питання	5,6	8	9,3	10,6	12,6	14,6	16,6
Практичне завдання	5,6	8	9,3	10,6	12,6	14,6	16,6
Максимальна кількість набраних балів	17	24	28	32	38	44	50

Таблиця 4. Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ЄКТС
	Для підсумкового семестрового контролю, що включає екзамен, курсову роботу, практику	Для підсумкового семестрового контролю, що включає залік	Для всіх видів підсумкового контролю
90-100	відмінно	зараховано	A (відмінно)
78-89	добре		B (дуже добре)
65-77			C (добре)
58-64			задовільно
50-57	E (достатньо)		
35-49	незадовільно	не зараховано	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1-34	незадовільно		F (незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни)

Список рекомендованих джерел

Основні

1. Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2006. 368 с.
2. Сучасна українська літературна мова: підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2005. 430 с.
3. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; за ред. А. П. Грищенка. 3-є вид., доповн. Київ: Вища шк., 2002. 439 с.
4. Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін.; за ред. А. К. Мойсієнка. Київ: Знання, 2013. 340 с.
5. Сучасна українська мова: підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; за ред. О. Д. Пономарева. 4-те вид. Київ: Либідь, 2008. 488 с.
6. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. 856 с.
7. Шкурятяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова: модульний курс: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2011. 823 с.
8. Ющук І. П. Українська мова: підручник. 3-тє вид. К., 2004. 640 с.

Додаткові

9. Вокальчук Г. М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект) / за ред. А. П. Грищенка: монографія. Рівне, 2004. 524 с.
10. Демченко В. Арго як органічний елемент повсякденної української мови. *Дивослово*. 2010. №5. С. 34-37.
11. Дорошенко С. Багатозначність слів і омоніми. *Дивослово*. 2009. № 5. С.38-39.
12. Дубічинський В. В. Українська лексикографія: Історія, сучасність та комп'ютерні технології: Навч. посіб. Харків, 2004. 164 с.
13. Євтушок О. Сучасні тенденції розвитку діалектної лексики. *Дивослово*. 2011. №7. С. 38-40.
14. Іванова О.А. Термінологічні словники: класифікаційні ознаки. *Українська мова*. 2006. № 4. С. 84-94.
15. Іващенко В.Л., Федоренко Т.О. Енантіосемія в парадигмі мовних та мовленнєвих явищ: основні напрями концептуалізації. *Мовознавство*. 2009. № 2. С. 48-60.
16. Кабиш О. Актуалізація окремих груп маркованої лексики в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Дивослово*. 2007. № 6. С. 33-35.
17. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «я». К., 2001. 274 с.
18. Кардашук О. Парадигматичні відношення у структурі багатозначного слова. *Лінгвістичні студії*. Вип. 11. Ч. І. Донецьк: ДонНУ, 2003. С. 294-297.
19. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія. Київ, 2008. 336 с.
20. Коваль А. П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. Київ: Либідь, 2001. 312 с.
21. Лисиченко Л. А. Багатозначність у лексико-семантичній системі: структурний, семантичний, когнітивний аспекти. Харків: Основа, 2008. 272 с.
22. Мацько Л. Українська мова в кінці ХХ століття (Зміни в лексиці). *Дивослово*. 2000. № 4. С.15-20.

23. Мовчун Л. Народжене сьогоднішнім. Про зміни в лексиці сучасної української мови. *Дивослово*. 2006. № 7. С.43–45.
24. Овчаренко Н. Синонімія й антонімія у структурі парадигматичного поля. *Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту*. Донецьк, 2004. С. 268–272.
25. Селіванова О. Нариси з української фразеології: Психокогнітивний та етнокультурний аспекти. Київ; Черкаси, 2004. 276 с.
26. Селігей П. О. Що нам робити із запозиченнями. *Українська мова*. 2007. №4. С. 3–32.
27. Сербенська О., Волощак М. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей : Наук.-популярне видання. Київ, 2001. 206 с.
28. Стишов О. Українська лексика кінця ХХ століття (На матеріалі мови засобів масової інформації). 2-ге вид. Київ: Пуґач, 2005. 388 с.
29. Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. Тернопіль: Астон, 2002. 252 с.
30. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ, 1973. 439 с.
31. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посіб. Київ, 2007. 494 с.
32. Філон М. І., Хомік О. Є. Сучасна українська мова. Лексикологія. Частина 1: навч. посіб. Харків, ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. 271 с.
33. Ціхоцький І., Левчук О. Лексикологія сучасної української літературної мови (Практикум): навч.-метод. посіб. Львів, 2014. 258 с.
34. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 351 с.

Словники

35. Береза Т. Мовою бестселерів: сучасний словник живої мови. Львів: Априорі, 2017. 800 с.
36. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь, 2009. 1736 с.
37. Гринчишин Д. Г., Сербенська О. А. Словник паронімів української мови. Київ: Рад. школа, 1986. 222 с.
38. Демська О. М., Кульчицький І. М. Словник омонімів української мови. Львів: Фенікс, 1996. 223 с.
39. Кочерган М. П. Словник російсько-українських міжмовних омонімів. Київ, 1997. 400 с.
40. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів. Харків, 2007. 768 с.
41. Новий тлумачний словник української мови: в 4 т. Київ: Аконіт, 1998. Т. 1. 910 с.; Т. 2. 910 с.; Т. 3. 927 с.; Т. 4. 941 с.
42. Олійник І. С., Сидоренко М. М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник. Харків: Прапор, 1997. 462 с.
43. Орфографічний словник української мови / уклад. С. І. Головащук, М. М. Пещак, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. Київ: Довіра, 1994. 864 с.
44. Орфоепічний словник української мови: в 2 т. / уклад. М. М. Пещак, В. М. Русанівський, Н. М. Сологуб та ін. Київ: Довіра, 2001. Т. 1. 957 с.; Т. 2. 917 с.
45. Полюга Л. М. Повний словник антонімів української мови. Київ: Довіра, 2008. 510 с.
46. Полюга Л. М. Словник синонімів української мови. Київ: Довіра, 2006. 477 с.
47. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ, 1974. 865 с.
48. Словник іншомовних слів / Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сьота та ін.; за ред. О. Пустовіт. Київ, 2000. 1018 с.
49. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970–1980.

50. Словник лінгвістичних термінів / укл. Д. І. Ганич, І. С. Олійник. Київ: Вища шк., 1985. 360 с.
51. Словник труднощів української мови / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Вища шк., 1989. 336 с.
52. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ: Освіта, 1998. 224 с.

Інтернет-ресурси

1. Бібліотека БДПУ (www.bdpu.org/library)
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua>)
3. Лінгвістичний портал з української мови (<http://www.mova.info>)
4. Google Академія (<https://scholar.google.com>)
5. Лінгвістичний портал з української мови (<http://www.rozum.org.ua>)
6. Портал української мови та культури (<http://www.slovnyk.net>)
7. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>.